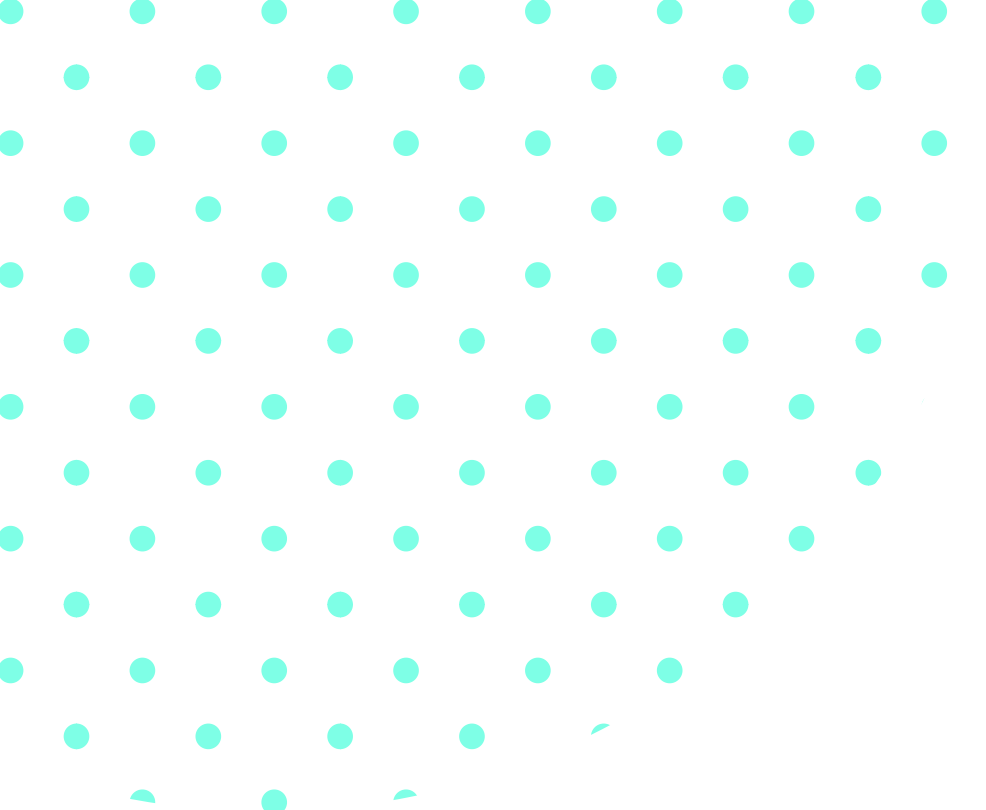
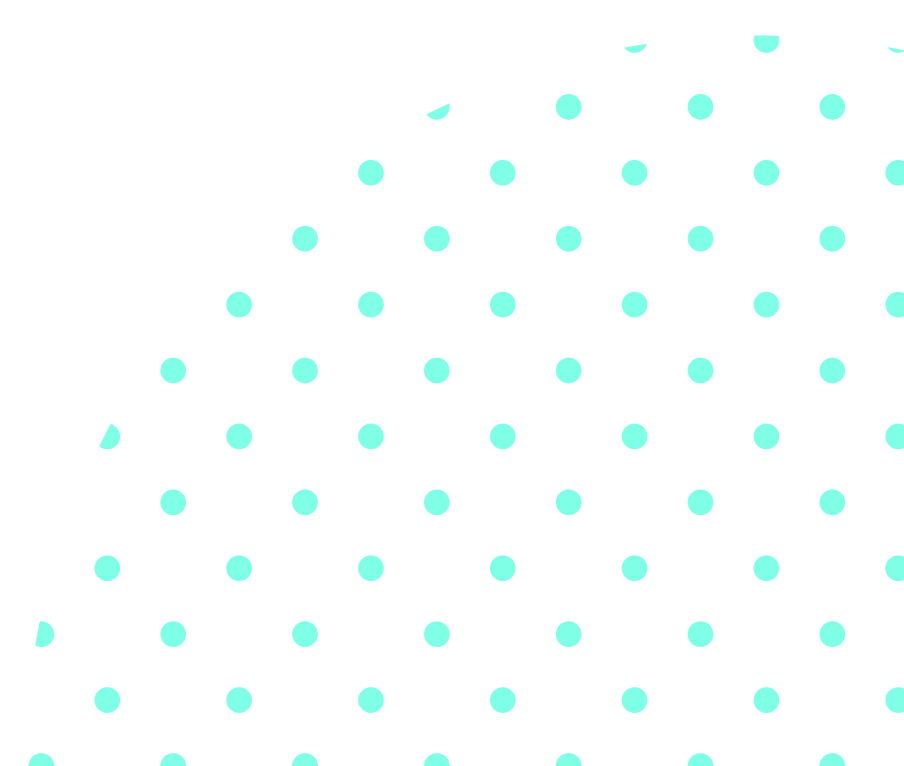
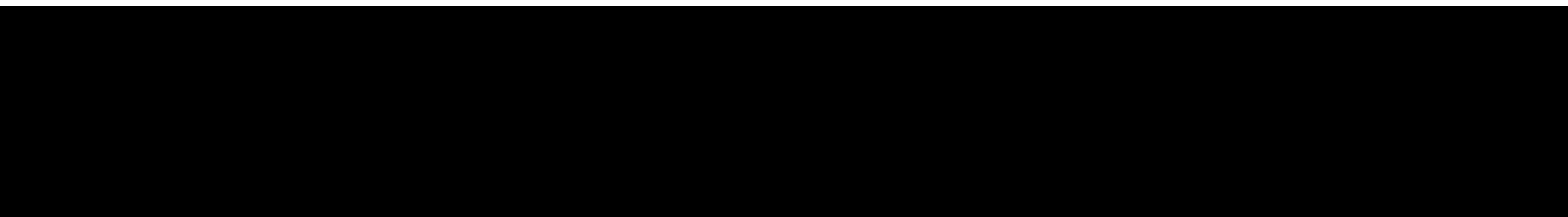

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

**ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ**

Збірник наукових праць

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

***ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ПРОЦЕСІ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ***

Збірник наукових праць

Харків – 2021

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету;

Відповідальний секретар – Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології.

Члени редакційної колегії:

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології;

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології;

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології;

Луценко Олена Володимирівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології ХНПУ імені Г. С. Сковороди;

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології;

Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди;

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Рекомендовано редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол № 3 від 07.04.2021 р.

Збірник наукових праць за матеріалами регіонального науково-практичного семінару «Використання ресурсів позашкільної освіти у процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами» / За загальною редакцією Ю. Д. Бойчука – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. – 210 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних із використанням ресурсів позашкільної освіти у процесі розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Видано за рахунок авторів

Зінчук Д.М. Теоретичне обґрунтування проблеми комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку із заїканням	71
Ільясова Т. С. Особливості формування соціально-побутових навичок у дітей з помірними інтелектуальними порушеннями	76
Кіпоть Л.І., Дрожик Л.В. Педагогічне керівництво емоційною регуляцією навчально-пізнавальної діяльності учнів з мовленнєвими порушеннями.....	78
Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: теоретичний аспект проблеми.....	83
Коваленко Г.В. Соціалізація осіб з особливими освітніми потребами в гуртковій роботі закладів позашкільної освіти в післяшкільний період.....	87
Ковальова Н.А. Кімната школяра. Організаційно-методичні аспекти організації діяльності в процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами	89
Колісник О.В. Роль педагога позашкільної освіти у забезпеченні розвитку особистості вихованця з особливими освітніми потребами	94
Колодько А.О. Особливості встановлення контакту та взаємодії з дітьми дошкільного віку з розладами аутистичного спектра за допомогою ігрової діяльності	98
Крюкова З.М. Позакласна робота з фізичного виховання як один з головних шляхів збереження здоров'я учнів	101
Кузнецова Л. В. Використання методу повної фізичної реакції (total physical response) у формуванні лексичної сторони мовлення дітей дошкільного віку з моторною алалією	103
Кукліна Г. І. Використання ресурсів спеціального закладу освіти в позаурочний час у процесі соціалізації дітей з порушенням слухової функції	105
Лаврикова Ю. С. Використання леґо-технологій як шлях мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребам	107
Лемешко В.П. Музично-ритмічне виховання дошкільників як один із шляхів корекції психо- емоційної сфери дітей з особливими освітніми потребами	110
Ликов Є.О. Особливості рухової активності дітей з особливими освітніми потребами у позашкільній освіті	112
Лупандіна В.М. Участь вихованців спеціального навчального закладу в роботі гуртків як шлях адаптації та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами	113
Малікова В.В. Соціалізація здобувачів освіти з особливими освітніми потребами шляхом залучення їх до занять вокальним співом у позаурочний час	116
Олійник О.М. Соціалізація осіб з особливими освітніми потребами в гуртковій роботі закладів позашкільної освіти в післяшкільний період	118
Орлов А.В. Організація гурткової роботи у комунальному закладі «Харківська спеціальна школа ім. В.Г. Короленка» Харківської обласної ради (з досвіду роботи)	123
Пазенкова С.В. Проектна діяльність – один з видів соціалізації дітей з	

предметної діяльності малюка, робить для нього соціально значущими самі предметні дії і вимагає нового рівня оволодіння предметними і знарядійними діями.

2. Діти приходять у допоміжну школу з певними ознаками недорозвитку важливих компонентів соціально-побутового орієнтування, що може ускладнювати їх навчання, знижувати корекційну роботу і розвиток інтелектуального рівня, тому корекцію недоліків просторово-аналітичної діяльності потрібно починати якомога раніше, ще в період дошкільного навчання.

3. Необхідне здійснення індивідуалізованих програм навчання, виховання і корекційно-розвивальної роботи із соціально-побутового орієнтування, адаптованих до актуального рівня розвитку дитини і орієнтованих на корекцію змісту освіти.

4. Оволодіння засобами самообслуговування дозволяє зменшити залежність дитини від оточуючих, сприяє підвищенню її впевненості у своїх силах, створює передумови для навчання іншим видам діяльності.

5. Виховання соціально-побутових навичок виступає в ролі важливої умови переходу від нижчих до вищих рівнів розвитку психічної діяльності дитини, і являє собою цілісний процес взаємодії якостей, які формуються у дитини.

Література

1. Заверико Н., Зверева І. Д. Історико-теоретичний аналіз досліджень проблеми соціалізації особистості // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. – Суми, 1994. – С. 49—59.
2. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія та практика. – К., 1998.
3. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. – М., 1995.

Кіном'я Л.І.

магістрант кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Дрожик Л.В.

доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ЕМОЦІЙНОЮ РЕГУЛЯЦІЄЮ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Сьогодні питання вивчення та дослідження особливостей емоційно-вольової сфери у навчально-пізнавальній діяльності дітей з порушеннями мовлення є актуальним і маловивченим. Мовленнєва патологія перешкоджає повноцінному навчанню таких дітей. У зв'язку з наявністю мовленнєвих порушень, діти мають труднощі у спілкуванні з оточуючими, збіднений соціальний досвід, негативізм, страхи, підвищену емоційну тривожність, знижений емоційний фон, низьку емоційну чуйність. Завданням сучасної освіти

є не тільки професійне регулювання емоційного стану молодшого школяра з порушеннями мовлення, а й включення його емоційної сфери у навчальний процес, що сприятиме його успішному особистісному становленню. Діяльність педагогів має бути спрямована на створення сприятливих психолого-педагогічних умов, а саме активізацію функцій емоцій, котрі спричиняють навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів з порушенням мовлення.

Результати психологічних досліджень емоційної сфери дітей з мовленнєвими порушеннями представлено в роботах Л. Волкової, С. Дмитрієвої, Р. Мартинової, В. Селіверстова, О. Тихонової, І. Чистоградової, Л. Шипіціної, в яких автори відзначають недостатню самостійність, домінування негативних почуттів, підвищену схильність до стресових станів у дітей з різними варіантами мовленнєвих відхилень. Проблема дослідження емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів залишається актуальним і важливим завданням сучасної спеціальної освіти.

Важливою умовою соціалізації виступає оволодіння молодшим школярем соціального досвіду у процесі навчання. Особливо це стосується дітей з порушеннями мовлення, адже при наявності такого розладу спостерігаються порушення комунікативної діяльності, формування саморегуляції та самоконтролю, відзначаються різні недоліки пізнавальної діяльності, уваги, сприймання, мислення, пам'яті, уяви, емоційно-вольової сфери тощо. Перераховані фактори визначають особливості розвитку особистості молодшого школяра, труднощі в навчальній діяльності. Саме тому є досить важливим та актуальним підбір оптимальних шляхів і процедур корекції, спрямованих на розвиток емоційної, пізнавальної, мотиваційної сфери. Сучасна спеціальна психологія та педагогіка в значній мірі орієнтована на використання в корекційній роботі різних видів мистецтва як важливого засобу виховання гармонійної особистості дитини з мовленнєвими порушеннями, її культурного розвитку [2].

На нашу думку, регулювання емоційного стану молодших школярів можливо через використання різних прийомів, а саме арт-терапії, серед яких можна виділити ізотерапію, казкотерапію, лялькотерапію, танцетерапію, які сприятимуть створенню доброго настрою, впевненості, оптимізму.

Арт-терапія – це унікальний і досконалий психотерапевтичний метод, який виник на перетині мистецтва, психології і психотерапії. Окремі прийоми, методи і технології арт-терапії набувають все більшої популярності в освітньому просторі, розглядаються засобом впливу та корекції емоційно-вольової сфери дітей з мовленнєвими порушеннями. Арт-терапія широко застосовується у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми емоційного характеру в поведінці та спілкуванні: підвищену тривожність; агресивність; замкненість; сором'язливість; знижену самооцінку [6].

Сутність арт-терапії полягає в терапевтичному і корекційному впливі мистецтва на дитину і проявляється в реконструюванні психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, у зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а

також створенні нових позитивних переживань, формуванні креативних потреб і способів їх задоволення [3].

Одним з видів арт-терапії, який можна застосовувати у роботі для емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності дітей з мовленнєвими порушеннями є **ізотерапія**, яка являє собою корекцію засобами образотворчої діяльності. Коли дитина малює, навіть неохайно і хаотично, на картинці відбивається її внутрішній стан.

Основні типи завдань, які можна запропонувати дітям під час навчальної діяльності:

- *предметно-тематичні* – малювання на задану тему, зображення людини та її відносин з предметним світом і оточуючими людьми. Запропонувати дітям зробити малюнок на тему «Моя сім'я», «Моя матуся», «Подарунок найкращому другу», «Мій клас»;

- *образно-символічні* – зображення емоційних станів і почуттів, таких як радість, гнів, здивування, або абстрактних понять - добро, зло, щастя тощо;

- *ігри і вправи із зображувальним матеріалом* – експеримент з фарбами, папером, пластиліном, крейдою. Такий вид діяльності стимулює у дітей потребу в образотворчій діяльності, інтерес до неї, зменшує їх емоційну напруженість, підвищує впевненість у собі;

- *завдання на спільну діяльність* – можуть включати всі перераховані вище завдання, які пропонуються для колективного виконання.

Для дітей з порушеннями міжособистісного спілкування корисним є спільне малювання на великому аркуші. При цьому тема малюнку має бути широкою, щоб кожна дитина могла зобразити щось улюблене (наприклад, «Місто», «Казкова країна»). В ході спільного малювання виникає загальний сюжет, розвивається взаємодія між дітьми.

Освітній простір має бути облаштований у відповідний спосіб. З метою організації своєрідного арт-терапевтичного простору в умовах стандартної класної кімнати варто зосередити увагу на організації двох робочих зон. Перша зона охоплює особисті робочі місця школярів (парту і стілець) для індивідуальної творчості, а друга – вільну від меблів частину класу, в якій легко можна було б рухатися чи навіть танцювати. Доцільно мати фартух та нарукавники для занять із використанням кольорової крейди, фарб, щоб знизити тривожність учнів у зв'язку з можливістю забруднитися [4].

Такий метод, як **казкотерапія** викликає інтенсивну емоційну реакцію. Казкові образи звертаються одночасно до свідомості та до підсвідомості. Казка дозволяє вийти за рамки звичайного життя, в доступній формі вивчати світ почуттів і переживань. В казці дитина може ідентифікувати себе з певним персонажем і таким чином подивитися на свої проблеми зі сторони [3].

Ефективна корекційна робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення, вимагає інтеграції знань із різних галузей конкретних наук, педагогічних технологій та психотерапевтичних методик, потребує нових форм і методів. На початковому етапі роботи з дітьми, які мають тяжкі порушення мовлення, паралінгвістичні засоби (жести, міміка, пантоміміка) іноді є єдиною можливим засобом встановлення контакту з дитиною. Такі діти промовляють перші слова

тільки на висоті емоційного напруження, яке створюється у грі, через промовляння з дорослим, а це можливо при використанні таких методів, як лялькотерапія, драматерапія.

Лялькотерапію можна використовувати при різних порушеннях поведінки, страхах, труднощах у розвитку комунікативної сфери тощо. Цей метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм казки, з улюбленою іграшкою. За допомогою ляльки дитина краще засвоює і навчальний матеріал, і різні способи вираження емоцій, почуттів, станів, рухів, які у звичайному житті з яких-небудь причин дитина не може або не дозволяє собі проявляти. В якості основного прийому корекційного впливу використовується лялька як проміжний об'єкт взаємодії дитини і дорослого. Дитина, пізнаючи реальний світ, його соціальні зв'язки і відносини, активно проектує свій досвід у специфічну ігрову ситуацію. Завдання лялькотерапії в корекційно-логопедичній роботі — не лише вдосконалення дрібної моторики рук і координації рухів, а й вирішення корекційних завдань із подолання загального недорозвитку мовлення. Можна використовувати різні варіанти ляльок: маріонетки (розвиток моторики, відповідальності), пальчикові, об'ємні, площинні, тіньові (переважно для роботи над страхами), ляльки-рукавички [1].

Лялькова терапія може повільно перейти в **драматерапію**, яка передбачає розігрування сюжетів. Ролі для учасників обираються відповідно до індивідуальних особливостей і проблем. Діти завжди із задоволенням долучаються до театрального мистецтва. Програма з літературного читання охоплює чимало творів, інсценування яких допомагає школярам навчитися володіти словом, мімікою, жестами, інтонацією. Навіть сором'язливі діти долають страх перед аудиторією після інсценувань.

Програвання ролей спрямовується на руйнування старих патологічних комунікативно-поведінкових стереотипів. Наприклад, при корекції зниженої навчальної мотивації може використовуватись гра «Школа звірів», де діти виконують ролі учнів і вчителя. Для оптимізації відносин підлітка з батьками можна використовувати розігрування сімейних сцен зі зміною ролей.

Такий прийом арт-терапії впливає не лише на емоційну сферу дитини, а й водночас дає змогу розвивати самостійність та відповідальність перед колективом за успіх, креативність. Оскільки арт-терапія заперечує будь-яке насилля, під час її застосування важливо дати дитині можливість самовираження, накопичення досвіду та його корекції, в процесі навчально-пізнавальної діяльності дозволити учням об'єднуватися в акторські трупі за уподобаннями. Уроки-презентації колективної роботи перетворюються на справжні арт-фести, оскільки жодна дитина не залишається осторонь. Кожен учасник дійства відчуває свою значущість, неповторність. У педагогіці такий вид самореалізації називають ситуацією успіху, яка сприяє позитивній емоційній регуляції.

Важливе значення в емоційній регуляції навчально-пізнавальної діяльності мають **танці**. Рухи під музику - це вид активної музичної діяльності, основою якої є взаємодія музики та ритмічного руху.

Система музично-ритмічного виховання здійснюється у процесі розвитку слуху та вміння погоджувати рухи з музикою. Практика використання музично-ритмічних рухів вказує, що чим раніше вони застосовуються в корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення (у формі ритмічних вправ, музичних ігор, танців, хороводів), тим успішніше відбувається розвиток дитини, її мовної функції, діяльності, моторики, формування пластичності та виразності рухів, оволодіння прийомами невербальної комунікації, а також розвиток музичних здібностей.

Такі заняття корисні для дітей з емоційно-вольовими порушеннями, з проблемами у пізнавальній діяльності, з сенсорними та моторними вадами. Для вирішення емоційно-вольових проблем важливо, що по ходу танцю дитина природньо опиняється в ситуації взаємодії з іншими людьми. Танцюючи, всі дивляться один на одного і виконують певні рухи. У дітей з інтелектуальними вадами на фоні позитивного емоційного підкріплення формується моторна та зорово-моторна координація, розвиваються просторові уявлення, рухова пам'ять, організація рухових дій [5].

Танцювальні вправи, руханки можна використовувати чи не на кожному уроці задля зняття втоми, напруги. Доцільним також є вивчення веснянок, козацьких пісень, коломийок у супроводі відповідних танців, таких як: кривий танець, гопак, коломийка. Водночас їх можна застосовувати як хвилинки відпочинку, вони слугують для зняття фізичної та психологічної втоми, уникнення монотонності в роботі. Емоційне збудження, яке охоплює дітей, відкриває «друге дихання» і допомагає провести наступний етап уроку в такому самому високому темпі, забезпечити результативність навчальної діяльності дітей.

Отже, сутність арт-терапії полягає в корекційному і терапевтичному впливі мистецтва на дитину та проявляється у відновленні психотравмуючої ситуації за допомогою художньо-творчої діяльності, виведенні переживань, пов'язаних з нею, у зовнішню форму через продукт художньої діяльності, а також створенні нових позитивних переживань, формуванні креативних потреб і способів їх задоволення. Можна зробити висновок, що використання методів арт-терапії у роботі з дітьми з порушенням мовлення є позитивним елементом у структурі психолого-педагогічного супроводу, забезпечує психологічний комфорт та сприяє гармонійному розвитку учнів.

Література

1. Адаптована програма з арт-терапії для дітей з обмеженими можливостями / Л. Т. Нікішина та ін. URL: <http://corr.ks.ua> (дата звернення 22.10.2020).
2. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учебник для вузов / Е. А. Медведева та ін.. М.: Академия, 2001. 246 с.
3. Деркач О. Педагогіка творчості : Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2008. 48 с.
4. Лебедева Л. Д. Арт-терапия в педагогике. *Педагогика*. 2000. № 9. С. 27–34.
5. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі / Л. В. Коваль та ін.. К.: 2018. 367 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/> (дата звернення 10.10.2020).
6. Терлецька Л. Про методи арт-терапії. *Психолог*. 2002. № 5. С. 26.